

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЧОРНИЙ Мирослава Миколаївна

УДК 37.013:053.6

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН
В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ ПІДЛІТКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис:

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
МЕШКО Галина Михайлівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
докторант кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
ШАХОВ Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
ПАНТЮК Микола Павлович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
професор кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти.

Захист відбудеться 27 січня 2011 р. о 14³⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань (каб. № 30), вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 27 грудня 2010 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л.І. Морська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Національна освіта переживає критичне та конструктивне переосмислення дійсності, пов'язане з глибоким перетворенням усіх сфер суспільного життя. Сьогодні пріоритетними у навчально-виховному процесі є: гуманізація, становлення сучасних засад морально-етичного виховання, всебічний і гармонійний розвиток особистості, здатної до самореалізації, самотворення і самовдосконалення, успішної взаємодії з іншими людьми, соціумом.

Важливим чинником особистісного зростання школярів, їх емоційного благополуччя та стану здоров'я виступають міжособистісні взаємини в учнівському колективі. Оптимальні міжособистісні взаємини сприяють ефективному засвоєнню знань, підвищенню рівня навчальних досягнень учнів тощо.

Проблема міжособистісних взаємин є особливо актуальною у підлітковому віці, адже провідним видом діяльності підлітків є взаємини з ровесниками. Для учнів підліткового віку характерне інтенсивне формування самостійності, опанування прийомами самовиховання, вольової поведінки, а відсутність сприятливих умов в шкільному середовищі може спричинити виникнення у підлітків негативізму, непокірності, агресивності, вираженої акцентуації характеру, асоціальної поведінки. Через несприятливі умови для особистісного зростання підлітків у результаті незадоволеності їх потреб, виникає психологічний дискомфорт, що призводить до конфліктів зі школою, сім'єю, ровесниками, відчуження від них, пошуку іншого середовища спілкування.

Необхідність дослідження проблеми міжособистісних взаємин в учнівському колективі зумовлюється: з одного боку, реаліями сучасного соціуму – це специфічні норми, соціальні ролі, установки, особливі форми поведінки підлітків, інновації субкультури; з іншого – процесами, які відбуваються у підлітковому середовищі, зокрема, особистісні і міжособистісні конфлікти, потреба в оцінних взаєминах, самоствердженні тощо.

У зв'язку з зазначеним вище майбутньому учителю потрібно вміти: вивчати не тільки особистість учня, учнівський колектив загалом, а особистість учня у класному колективі, зміст взаємин, які впливають на його становлення; створювати оптимальні умови для зростання особистості дитини у шкільному середовищі; цілеспрямовано формувати міжособистісні взаємини в системі «учень-учень», «учень-учні», «учні-учні».

Оскільки проблема формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі є важливим аспектом діяльності педагога, то вона повинна бути відображена у процесі його професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Очевидно, що від якості підготовки учителя до роботи у цьому напрямі залежать особливості взаємин в учнівському колективі, формування цінностей та інтересів підлітків, результати навчальних досягнень, умінь у системі ефективної взаємодії з іншими людьми, особистісне зростання в цілому. В основі дослідження

підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин у колективі підлітків лежать дві проблеми: проблема пошуку шляхів організації взаємин в учнівському колективі та професійна підготовка студентів вищих навчальних педагогічних закладів.

У сучасній психолого-педагогічній науці є дослідження, що слугують основою для удосконалення підходів до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів (Г. Балл, І. Бех, В. Боднар, Й. Гушулей, І.Зязюн, Н. Кічук, С. Максименко, О. Мороз, Н. Ничкало, Л. Романишина, С. Сисоєва,

В. Сластьонін, В. Сметанський, Г. Терещук, В. Шахов та інші). Одним із шляхів модернізації вищої педагогічної освіти є орієнтація навчальних програм організації професійної підготовки та педагогічних технологій на компетентнісний підхід. У роботах І. Дичківської, Т. Іванової, В. Кравця, Л. Мітіної, Л. Морської, М. Пантюка, О. Пометун, В. Чайки та інших науковців вивчаються різноманітні аспекти покращення професійної підготовки майбутніх учителів, теоретико-методологічні та методичні основи підготовки компетентного фахівця.

Проблему формування міжособистісних взаємин досліджували Т. Алексеєнко, Л. Долинська, В. Куніцина, І. Мачуська, Л. Орбан-Лембрик, І. Сіданіч, О. Скрипченко та інші. Засоби формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах представлено у працях А. Бойка, О. Киричука, Я. Коломинського, М. Обозова, Р. Шакурова та інших. У роботах Н. Бісик, Н. Мирончук зосереджується увага на формуванні культури міжособистісних взаємин підлітків. Науковці І. Бех, М. Станкін досліджують акмеологічний аспект міжособистісних взаємин підлітків; О. Кононко вивчає проблему формування комунікативної толерантності учнів у процесі особистісно орієнтованій взаємодії. Досвід формування міжособистісних взаємин у зарубіжній школі представлений у працях С. Туз, З. Заборовського (вплив особистісних якостей учителя на стиль взаємин у класному колективі); Р. Квасьніци, К. Конажевського, З. Ратаєка (залежність навчально-виховного процесу від особливостей взаємин між учителем і учнем) та інших.

Аналіз наукових праць вказує на той факт, що до цього часу недостатньо вивчені засади підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, відсутні спеціальні системні дослідження цього аспекту професійної підготовки педагогів. Важливе практичне значення означеної проблеми та її недослідженість у психолого-педагогічній літературі зумовили вибір теми наукового дослідження «Підготовка майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і є складовою частиною наукової теми «Теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди» (державний реєстраційний номер 0108U000536). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої

ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 26.02.2008 р.) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 3 від 28.04.2009 р.).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у створенні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

Реалізація мети дослідження зумовлює необхідність розв'язання наступних **завдань**.

1. Проаналізувати стан проблеми підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах у теорії і практиці вищої школи.

2. На основі аналізу наукових джерел з'ясувати сутність і зміст поняття «міжособистісні взаємини», розкрити їх роль в особистісному зростанні підлітка, специфіку прояву в учнівських колективах підлітків, особливості і технології цілеспрямованого формування.

3. Розробити систему показників, критеріїв та комплекс засобів діагностики готовності вчителів і випускників вищих педагогічних навчальних закладів до формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах і на їх основі визначити стан готовності майбутніх учителів до діяльності у цьому напрямі.

4. Обґрунтувати структурно-функціональну модель та експериментально перевірити ефективність змодельованої системи підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах підлітків.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх учителів.

Предметом дослідження є формування готовності майбутніх учителів до організації оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети і перевірки гіпотези на різних етапах наукового пошуку використовувались такі **методи дослідження**:

– теоретичні (аналіз наукових джерел, синтез, систематизація, узагальнення зібраної інформації, порівняння, абстрагування, аналогія, індукція, дедукція, класифікація та моделювання) для обґрунтування теоретико-методологічних аспектів дослідження, побудови моделі підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків;

– емпіричні (анкетування, спостереження, бесіди, тестування, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) для діагностики рівня сформованості готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, перевірки ефективності запропонованої моделі підготовки студентів до діяльності у цьому напрямі;

– методи математичної статистики (кількісний та якісний аналіз експериментальних даних) для обробки результатів експериментального дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: концепція взаємозв'язку особистості з умовами та факторами її діяльності; основні положення педагогічної і психологічної теорії та практики щодо формування професійної компетентності майбутніх вчителів у навчально-виховному процесі і закономірності формування професійно значущих якостей особистості вчителя у процесі педагогічної підготовки (Є. Барбіна, А. Дем'янчук, Є. Карпова, Н. Кузьміна, Г. Нагорна, Н. Кічук, Л. Романишина, В. Шахов); аспекти виховання майбутніх фахівців (Л. Булатова, О. Вороніна, Я. Кічук, В. Кравець, Л. Смоляр); концепція міжособистісних відносин (В. М'ясищев); формування позитивних взаємин (І. Дубровіна, М. Рибаківа), культури міжособистісних взаємин (В. Воронова, А. Гончаренко, І. Кравченко, Н. Мирончик, І. Підласий, О. Столяренко, О. Яницька); положення про професійне і особистісне зростання учителя та його взаємодію з вихованцями (І. Бех, В. Гриньова, С. Карпенчук, І. Кравченко, Г. Микитюк, В. Шаталов); закономірності розвитку дітей підліткового віку (І. Бех, І. Булах, Л. Долинська, І. Дубровіна); особливості міжособистісних взаємин учнів підліткового віку (М. Боришевський, Ю. Гільбух, О. Киричук, Я. Коломинський, М. Красовицький, О. Мудрик, Л. Фрідман).

Експериментальна база та етапи дослідження. Дослідження проводилось на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Житомирського державного університету імені Івана Франка, у загальноосвітніх школах міста Тернополя. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь 508 студентів, а також 76 учителів ЗОШ Тернопільської області.

Реалізація завдань та досягнення мети дослідження здійснювалась поетапно:

На першому етапі (2004 – 2005 роки) – організаційно-аналітичному – проаналізовано філософську, психолого-педагогічну і методичну літературу з досліджуваної проблеми, сформульовано основні поняття і теоретичну базу дослідження, розроблено план і програму дослідно-експериментальної роботи.

На другому етапі (2005–2006 роки) – проектно-експериментальному – здійснено констатувальний експеримент з метою вивчення у майбутніх учителів стану готовності до формування міжособистісних взаємин у підлітковому учнівському колективі, визначено основні критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, розроблено модель підготовки майбутніх педагогів до цього аспекту професійної діяльності.

На третьому етапі (2006–2010 роки) – апробаційно-узагальнюючому – експериментально перевірено сформованість готовності майбутніх учителів до феномена, що досліджується за визначених педагогічних умов підготовки у вищих педагогічних закладах, здійснено апробацію і

системний якісно-кількісний, узагальнюючий аналіз результатів дослідження, проведено математичну і статистичну обробку даних експериментальної роботи, сформульовано висновки дослідження, оформлено дисертаційну роботу.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що *вперше*:

- *обґрунтовано модель* і визначено структурні компоненти системи професійної підготовки майбутніх учителів до організації міжособистісних взаємин в учнівському колективі, яка передбачає формування готовності студентів до означеного виду діяльності, відображає структурно-функціональну взаємодію її основних компонентів (цільовий, змістовий, процесуальний і результативний), загальні і специфічні принципи, методологічні підходи (компетентнісний, аксіологічний, системний і діяльнісний), єдність теоретичної і практичної підготовки, методи та форми підготовки (інноваційні та традиційні методи, форми організації навчання, спецкурс «Міжособистісні взаємини в учнівському колективі підлітків», тренінг з формування соціально-психологічної компетентності), орієнтаційний, навчально-моделювальний і результативно-коригувальний етапи підготовки, педагогічні умови реалізації системи, критерії і показники рівнів сформованості готовності, де кінцевим результатом є сформованість ціннісно-мотиваційного, когнітивного і функціонально-технологічного компонентів готовності;

- *визначено структуру готовності* майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, яка містить взаємопов'язані компоненти: *ціннісно-мотиваційний* (ціннісні орієнтації, мотиви, особистісно орієнтована позиція), *когнітивний* (знання про вікові особливості підлітків, методи забезпечення сприятливих міжособистісних взаємин, шляхи їх діагностики та корекції, здатність до саморозвитку, самоосвіти та самоудосконалення) та *функціонально-технологічний* (уміння і навички продуктивного спілкування, уміння діагностики і корекції міжособистісних взаємин, створення сприятливого психологічного клімату, організації розумної колективної діяльності підлітків, володіння технологіями формування оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків);

- *виокремлено, теоретично обґрунтовано* і визначено комплекс педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. До таких умов належать: цілеспрямована робота з розкриття студентам змісту та особливостей діяльності педагога з вирішення означеної проблеми; формування у майбутніх фахівців ціннісно-мотиваційного ставлення до цього аспекту професійної роботи; розвиток гуманістичної спрямованості та особистісно орієнтованої позиції майбутніх учителів; оволодіння майбутніми учителями необхідною теоретичною базою, системою практичних засобів і прийомів щодо формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах.

Дослідження забезпечило можливість *конкретизувати* зміст міжособистісних взаємин та чинники їх формування в учнівському колективі підлітків.

Набули подальшого розвитку положення про роль міжособистісних взаємин в особистісному зростанні підлітків (їх вплив на мотиваційну сферу школярів, вибір ними цінностей, рівень їх адаптації в колективі, рівень навчальних досягнень, емоційне благополуччя та стан здоров'я, підходи і технології цілеспрямованого впливу на формування стосунків у системі «учень-учень», «учень-учні», «учні-учні»), а також положення про професійну підготовку майбутніх учителів до досліджуваного аспекту педагогічної діяльності з позиції компетентнісного підходу.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що змодельована й експериментально перевірена система підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах підлітків може бути реалізована в освітньому процесі вищої педагогічної школи та у системі підвищення кваліфікації учительських кадрів. Розроблені та перевірені на практиці спецкурс «Міжособистісні взаємини в учнівському колективі підлітків» і тренінг з формування соціально-психологічної компетентності можуть застосовуватись для підготовки майбутніх учителів до означеного аспекту професійної діяльності. Результати дослідження можна використовувати для поглиблення і вдосконалення змісту навчальних курсів «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Освітні технології», «Основи педагогічної майстерності» тощо.

Результати дослідження впроваджені у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 930-33/03 від 20 вересня 2010 року), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/56 від 27 серпня 2010 року), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 411 від 22 липня 2010 року).

Особистий внесок автора. Усі представлені у дисертації наукові результати отримані автором самостійно.

В опублікованій у співавторстві статті «Підготовка майбутніх учителів до створення сприятливого мікроклімату в контексті завдань педагогіки здоров'я» внеском здобувача є визначення шляхів і методів підготовки майбутніх учителів до створення сприятливого психологічного клімату в учнівських колективах, тезах «А.С. Макаренко про роль педагога у створенні здорової психологічної атмосфери у дитячому колективі» – аналіз ідей А. Макаренка про вплив особистісних і професійних якостей учителя на стиль взаємин в учнівському колективі.

Вірогідність результатів дослідження забезпечено ґрунтовним теоретичним аналізом проблеми; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези; єдністю методологічного і теоретичного обґрунтування отриманих результатів у процесі дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати наукового

дослідження доповідалися на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Творчість як засіб особистісного розвитку та гармонізації людських стосунків» (Житомир, 2005 р.), «Сучасні наукові досягнення» (Дніпропетровськ, 2007 р.), «Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності» (Полтава, 2008 р.) «Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу» (Одеса, 2008 р.), «Викладач і студент суб'єкт-суб'єктні відносини» (Черкаси, 2008 р.), *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації» (Тернопіль, 2008 р.), «Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти» (Полтава, 2009 р.), «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти» (Рівне, 2008 р.), «Освіта і наука в умовах глобальних викликів» (Сімферополь-Судак, 2009 р.), «Освіта, наука та самореалізація молоді» (Рівне, 2009 р.), «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві» (Київ, 2010 р.), а також на засіданнях кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Публікації Основний зміст та результати дисертаційного дослідження відображено у 13 публікаціях, з яких 5 публікацій у наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст дисертації викладено на 163 сторінках. У дисертації подано 6 таблиць на 3 сторінках і 6 рисунків на 3 сторінках. Робота містить 18 додатків на 44 сторінках. Список використаних джерел охоплює 192 найменування, з них 8 іноземною мовою. Загальний обсяг роботи складає 224 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, охарактеризовано стан дослідження обраної проблеми, сформульовано мету і гіпотезу дослідження, визначено завдання, об'єкт, предмет, методологічну основу і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значимість отриманих результатів, представлено відомості про апробацію і впровадження результатів, подано інформацію про структуру дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин у колективі школярів-підлітків**» – проаналізовано основні методологічні підходи до організації професійної підготовки майбутніх учителів, обґрунтовано доцільність дослідження проблеми підготовки студентів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків з позицій компетентнісного підходу. Визначено сутність поняття «міжособистісні взаємини», їх роль в особистісному зростанні підлітків, подано їх структуру та чинники, що впливають на формування міжособистісних взаємин. Досліджено стан готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин

в учнівському колективі підлітків, розроблено критерії, показники та рівні готовності до визначеного аспекту професійної діяльності учителів.

У процесі вивчення наукових праць І. Беха, Є. Ільїна, О. Киричука, В. Куніциної, О. Скрипченка та інших з'ясовано, що міжособистісні взаємини виражають оцінку та переживання зв'язків іншими суб'єктами взаємодії, розвиваються і обумовлені віком, статтю, цінностями, на яких базується спілкування, чинниками соціального впливу і виступають основою створення сприятливого психологічного клімату у колективі.

Сприятливий психологічний клімат як переважаюча і відносно стійка духовна атмосфера або психологічне налаштування колективу проявляється у стосунках один до одного і у їх ставленні до спільної діяльності. Ступінь задоволеності взаєминами з однокласниками впливає на усвідомлення підлітками свого становища у системі ділових та особистісних взаємин і є індикатором мікроклімату у колективі. Характер міжособистісних взаємин підлітків проявляється через особливості психологічної атмосфери в учнівському колективі.

Міжособистісні взаємини підлітків виражаються у морально позитивних і негативних проявах. Тому стимулювання і підтримка особистісно сприятливих взаємин є важливою виховною метою. Виходячи з того, що взаємини можуть відображати позитивні і ціннісні ставлення, які продуктивно впливають на особистісний розвиток вихованця, на ціннісні орієнтації учнівського колективу та негативний, який передбачає відчуження вихованця від ровесників, зниження його соціального статусу, руйнування дружніх стосунків, доцільно виділяти характер міжособистісних взаємин залежно від їхнього впливу. Позитивний характер міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків конкретизується за допомогою означень оптимальні, гармонійні, продуктивні, моральні, педагогічно доцільні, позитивні, оскільки за визначеннями вони вказують на такі, що найбільше відповідають певним умовам, вимогам, тобто найкращі з можливих або приносять бажаний результат.

Формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків визначається оволодінням майбутніми учителями соціально-психологічною компетентністю, яка передбачає опанування методами педагогічної діагностики, уміннями будувати педагогічно доцільні взаємини з учнями, реалізовувати індивідуальну роботу, знання психології міжособистісного та педагогічного спілкування.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури у дослідженні охарактеризовано психологічні особливості учнів підліткового віку, обґрунтовано, що взаємини з однолітками становлять основу внутрішнього інтересу підлітків, а спілкування з ровесниками перебуває у центрі життя підлітка і багато в чому визначає всі інші аспекти його поведінки та діяльності. Ефективність видів провідної діяльності підліткового віку: інтимно-особистісного спілкування з однолітками та суспільно-корисної діяльності на основі особливого виду спілкування

зумовлюється потребою у самоствердженні, діяльності, що має особистісний зміст.

Визначено аспекти, важливі для формування гармонійних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. До них належить: забезпечення умов для самоствердження, особистісного зростання, самореалізації і самовдосконалення підлітка; формування позитивного Я-образу; виховання позитивних рис характеру, емоційного інтелекту, культури взаємин, культури спілкування школярів-підлітків; формування ціннісної орієнтаційної єдності учнівського колективу підлітків; розумна організація діяльності школярів (колективні творчі справи, колективні творчі ігри тощо) на уроці і в позаурочний час; вчасна корекція і регулювання взаємин, загалом створення безпечного освітнього середовища у виховному просторі.

На основі аналізу теорії і практики навчання у вищій педагогічній школі з'ясовано зміст і структуру готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. У дослідженні ми розглядаємо готовність, в першу чергу, як професійну готовність, суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною та підготовленою до виконання визначеної професійної діяльності і прагненням до її втілення.

Структурними компонентами готовності майбутніх педагогів до досліджуваного аспекту є три сфери: *ціннісно-мотиваційна* – ціннісні орієнтації, мотиви, особистісно орієнтована позиція, *когнітивна* – сукупність теоретичних знань для ефективної реалізації відповідних функцій професійної діяльності, пов'язаних з формуванням оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, знання про вікові особливості підлітків, знання про методи створення сприятливого психологічного клімату, шляхи його діагностики та корекції, здатність до саморозвитку, самоосвіти і самовдосконалення, *функціонально-технологічна* – наявність умінь і навичок для здійснення досліджуваного напрямку педагогічної діяльності в умовах особистісно орієнтованого підходу, уміння забезпечувати сприятливий психологічний клімат в учнівському колективі, організація розумної колективної діяльності підлітків, володіння технологіями формування оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

Готовність майбутніх учителів до організації міжособистісних взаємин в учнівському підлітковому колективі співвідноситься з компонентами структури міжособистісних взаємин підлітків (Н. Бісик, А. Кочетов).

Для діагностики рівнів сформованості готовності в якісно-кількісних характеристиках розроблено критерії та показники. Загальним показником ціннісно-мотиваційного компонента є ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, когнітивного – рівень сформованості теоретичних знань, пізнавальна активність студентів, функціонально-технологічного – рівень оволодіння практичними умінями, технологіями формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

На основі визначеної структури та показників готовності майбутніх учителів до формування

міжособистісних взаємин в учнівському колективі та з урахуванням специфіки цього аспекту діяльності виділено *елементарний (низький), базовий (середній) і творчий (високий) рівні* й охарактеризовано їх.

Аналіз результатів констатувального експеримента свідчить про недостатній рівень сформованості готовності до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків через відсутність професійної спрямованості, позитивної мотивації, необізнаність з теоретичною базою та технологіями оптимізації міжособистісної взаємодії.

У *другому розділі* – **«Система експериментальної роботи з підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків»** – на основі аналізу психолого-педагогічної літератури і отриманих результатів дослідження розроблено модель підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків і перевірено ефективність змодельованої системи підготовки та здійснено аналіз її ефективності.

У моделі (див. рис. 1) відображено єдність структурно-функціональних складових: мети, завдань, змісту, принципів, методів і форм підготовки, критеріїв, показників та результатів сформованості готовності до виконання вказаного аспекту професійної діяльності. Системотвірним компонентом у структурі професійної підготовки майбутніх учителів є ціннісно-мотиваційний компонент, в якому вагоме місце посідають потреби, цілі та мотиви розвитку і професійного вдосконалення особистості.

Відповідно до розробленої моделі процес підготовки включав три взаємопов'язані етапи: орієнтаційний (підготовчий) – оволодіння теоретичною базою знань визначеного аспекту педагогічної діяльності, навчально-модельовальний (процесуальний) – оволодіння способами формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків і результативно-коригувальний (завершальний) – застосування технологій, практичних методів організації міжособистісних взаємин в учнівському колективі школярів-підлітків.

З метою вирішення проблеми спеціальної підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському розроблено програму, яка включала спецкурс «Міжособистісні взаємини в учнівському колективі підлітків», тренінг з формування соціально-психологічної компетентності.

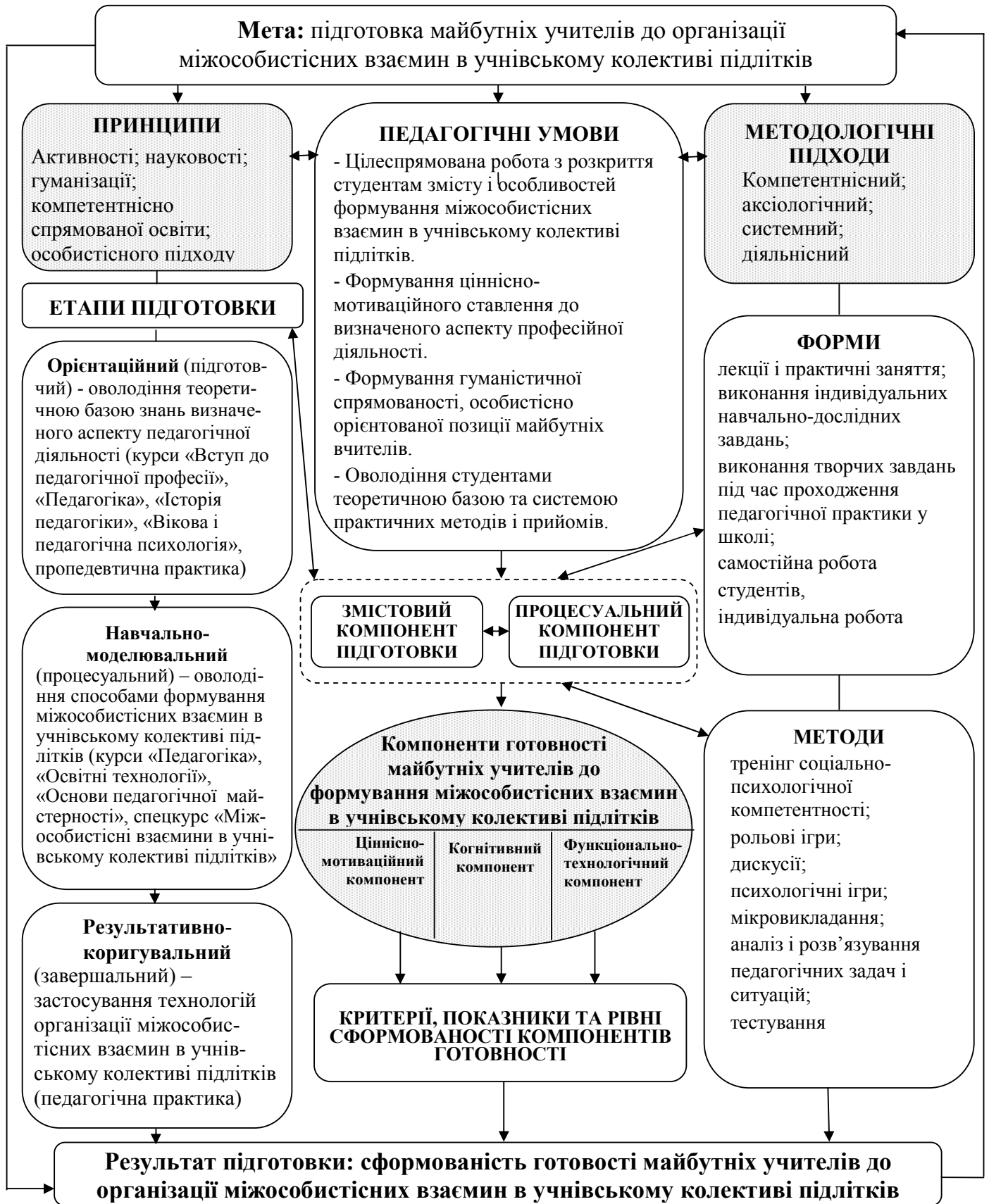

Рис. 1 Модель підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків

Виходячи з визначення позиції підлітків у навчально-виховному процесі, ставлення учителя до дитини, охарактеризовано особистісно орієнтовані технології, ігрові та інноваційні, технології колективної творчого виховання, створення сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі, які служать засобами формування оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. Особливо актуальною в контексті досліджуваної проблеми є технологія створення сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі, яка спрямована на підвищення згуртованості класного колективу, розвиток мотиваційної сфери вихованців, їх цінностей на засадах моральності, дотримання умов інтимно-особистісного спілкування, зростання рівня задоволеності своєю позицією у класі, а також участю у навчальній діяльності. Реалізації цієї технології сприяють: розроблена нами методика проведення колективних творчих справ (годин спілкування «Секрети успішної взаємодії», «Сучасний підліток – крутий підліток?», «Для чого ми вчимося?», «Пізнай себе – і ти пізнаєш інших», «Заздрості не позаздриш», конкурсів «Фестиваль захоплень», «Удосконаленню немає меж»), психологічні ігри, спеціальні вправи для корекції й оптимізації міжособистісної взаємодії в учнівському колективі підлітків.

Підготовка майбутніх учителів до досліджуваного аспекту професійної діяльності полягала у формуванні ціннісно-мотиваційного, когнітивного та функціонально-технологічного компонентів готовності через виховання особливих рис характеру, набуття досвіду взаємодії з іншими, освоєння ролей у процесі імітаційних, рольових і психологічних ігор, становлення особистісно орієнтованої позиції, організацію навчального процесу на основі сучасних інформаційних та інтерактивних технологій, тренінгових занять з формування соціально-психологічної компетентності і культури взаємодії, залучення студентів до суспільно-корисної діяльності, створення навчальних ситуацій для розв'язування практично значущих завдань, вироблення індивідуальної стратегії вирішення конфліктів тощо.

Критерієм ефективності формувального етапу експеримента була комплексна оцінка готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському підлітковому колективі. Основні показники, які підлягали діагностиці, відповідали компонентам структури готовності майбутніх учителів до організації оптимальних міжособистісних взаємин у колективі учнів. Сформованість кожного компонента готовності перевірялась за допомогою діагностичного інструментарію: ціннісно-мотиваційного – за допомогою анкетування, тестування; когнітивного – комплексної контрольної роботи, тестування, використання методики для визначення готовності до саморозвитку (І. Юсупов); функціонально-технологічного – оцінки експертів, самооцінки (самозвітів) студентів, спеціальних методик для вивчення рівнів розвитку комунікативних, організаторських здібностей (методика КОЗ-2), емпатії (методика В. Бойка), діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки (тест К. Томаса).

Результати формувального експеримента засвідчили в експериментальних групах, на відміну від контрольних, де відбулось незначне підвищення рівнів, позитивну динаміку росту сформованості компонентів готовності, що підтверджує ефективність запропонованої моделі підготовки

Під час формувального експеримента проводились вихідний, проміжний та заключний діагностичні зрізи (таблиця 1) для вивчення динаміки сформованості готовності майбутніх учителів до визначеного аспекту професійної діяльності.

Таблиця 1

Динаміка сформованості компонентів готовності майбутніх учителів ЕГ та КГ
за результатами експериментальної роботи

Діагностичний зріз	Експериментальні показники							
	Ціннісно-мотиваційний компонент		Когнітивний компонент		Функціонально-технологічний компонент		Загальний коефіцієнт готовності	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Вихідний	61,1	59,8	60,1	60,6	-	-	60,6	60,2
Проміжний	70,8	61,4	81,5	72,5	69,9	58,7	74,1	63,4
Заклучний	83,1	63,7	90,2	75,3	80,5	62,9	84,6	64,0

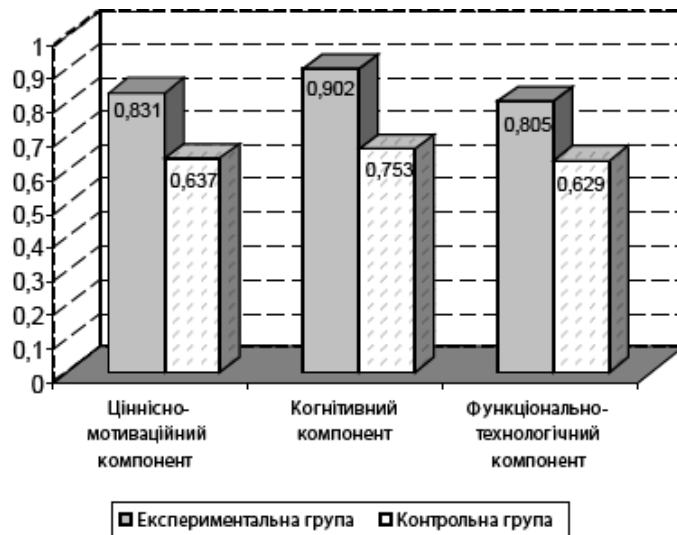

Рис. 2.2. Порівняльна характеристика сформованості компонентів готовності до організації міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків

Порівняльний аналіз показників статистичної обробки даних підтвердив, що завдяки змодельованій системі професійної підготовки у студентів експериментальної групи сформований високий рівень ціннісно-мотиваційного ставлення до досліджуваної проблеми майбутньої професійної діяльності (на 22% вищий, ніж на вихідному етапі). У студентів контрольних груп, де навчання відбувалося у природних умовах, цей показник зріс на 3,9%. Сформованість ціннісно-мотиваційного компонента сприяла стимулюванню внутрішніх причин, мотивів, зовнішніх соціальних умов, через які вибирається діяльність з формування міжособистісних взаємин в

учнівському колективі підлітків. Найвищий рівень серед інших займає показник когнітивного компонента: в учасників ЕГ збільшився на 30,1%, у студентів КГ на 14,7%. Показник функціонально-технологічного компонента (на 10,6% підвищився у студентів ЕГ і на 4,2% – в учасників КГ) вказує на те, що студенти ЕГ володіють уміннями діагностики і корекції міжособистісних взаємин, технологіями формування міжособистісних взаємин і створення сприятливого психологічного клімату в учнівських підліткових колективах.

За допомогою методу статистичної обробки даних – критерію Стьюдента, було підтверджено достовірність результатів формувального експеримента.

ВИСНОВКИ

На основі узагальнення результатів дослідження сформовано *висновки* концептуально-теоретичного, методичного та науково-практичного характеру, в яких відображено вирішення основних завдань відповідно до поставленої мети.

1. У сучасній педагогічній літературі проблема формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків як аспект професійної підготовки майбутніх учителів недостатньо вивчена.

У зв'язку з цим у дослідженні основну увагу зосереджено на уточненні визначення поняття «міжособистісні взаємини» в учнівському колективі підлітків, що, в нашому розумінні, виражає зміст взаємозв'язків між підлітками у процесі їхньої спільної діяльності, цінності, на яких базується їх спілкування, характер впливів і дій, потреби та інтереси. Психологічний клімат є індикатором міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

У результаті вивчення наукових праць визначено зміст та структуру міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, їх роль в особистісному зростанні підлітка, з'ясовано особливості взаємин підлітків з ровесниками. Міжособистісні взаємини позитивної спрямованості означено як педагогічно доцільні, оптимальні, гармонійні, продуктивні, морально відповідальні, сприятливі. Проаналізовано вплив сформованих цінностей в учнівському підлітковому колективі на характер міжособистісних взаємин.

2. Розроблено показники, критерії, рівні та комплекс засобів діагностики готовності учителів і випускників вищих педагогічних навчальних закладів до формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах підлітків.

Визначено практичний стан проблеми дослідження професійної підготовки майбутнього учителя до означеного аспекту педагогічної діяльності на основі розроблених показників та критеріїв. Обґрунтовано, що готовність є умовою успішної професійної діяльності майбутнього учителя, визначено її зміст у поєднанні професійної готовності та суб'єктивного ставлення особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання визначеної професійної

діяльності, прагненням до її реалізації.

3. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, даних експериментальної роботи розроблено модель професійної підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. Модель підготовки відображає структурно-функціональну взаємодію мети, завдань, методологічних підходів, принципів, змісту, критеріїв, методів, форм, показників і результатів. Ядром моделі підготовки майбутніх учителів до досліджуваного аспекту є готовність майбутніх педагогів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

У структурі готовності майбутніх учителів визначено ціннісно-мотиваційну, когнітивну та функціонально-технологічну сфери. Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає сформованість ціннісних орієнтацій, мотивів, особистісно орієнтованої позиції майбутнього учителя. Розвиток когнітивного компонента забезпечує сукупність теоретичних знань про вікові особливості підлітків, методи формування сприятливих міжособистісних взаємин, шляхи їх діагностики та корекції, здатність майбутніх учителів до саморозвитку, самоосвіти та самоудосконалення. Функціонально-технологічний компонент характеризується наявністю навичок продуктивного спілкування, умінь діагностики і корекції міжособистісних взаємин, створення сприятливого психологічного клімату, розумної організації колективної діяльності підлітків, володіння технологіями формування оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків.

4. Система експериментальної роботи з підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків передбачала обґрунтування і розробку спеціальної програми, що включала спецкурс «Міжособистісні взаємини в учнівському колективі підлітків», тренінг з формування соціально-психологічної компетентності, виконання студентами творчих завдань під час проходження педагогічної практики. Її запровадження сприяло формуванню умінь будувати педагогічно доцільні стосунки з учнями, налагоджувати міжособистісні взаємини в учнівському колективі, оволодінню технологіями їх вивчення та корекції.

5. У роботі визначено і теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів для здійснення продуктивної професійної діяльності з формування міжособистісних взаємин в учнівських колективах підлітків, підтверджено ефективність їх реалізації. До таких умов належать: цілеспрямована робота з розкриття студентам змісту та особливостей діяльності педагога з вирішення означеної проблеми, особистісно орієнтований процес професійної підготовки; формування у майбутніх фахівців ціннісно-мотиваційного ставлення до цього аспекту професійної роботи, формування гуманістичної спрямованості та особистісно орієнтованої позиції майбутніх учителів, оволодіння ними необхідною теоретичною базою та системою практичних засобів і прийомів щодо формування продуктивних

міжособистісних взаємин в учнівських колективах.

6. Результати експериментальної роботи засвідчили позитивні зміни у формуванні готовності майбутніх учителів до організації міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, що підтверджує ефективність експериментальної методики. Перспективи дисертаційного дослідження полягають у вивченні шляхів і методів оптимізації міжособистісної взаємодії та створення сприятливого психологічного клімату у процесі виховання, пошуку інноваційних технологій корекції міжособистісних взаємин і їх впровадження у практику підготовки майбутніх учителів.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Чорній М.М. Мікроклімат учнівського колективу як чинник навчальних успіхів школярів / М.М. Чорній // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка. – Тернопіль. – 2006. – Випуск 7. – (Серія: Педагогіка). – 212с. – С. 102-105.

2. Чорній М. М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника /М.М. Чорній //Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 41. – 217 с. – С. 201-204.

3. Чорній М.М. Підготовка майбутнього педагога до створення сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі: зміст і організація / М.М. Чорній // Вісник Черкаського університету. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – Випуск 136. – (Серія: Педагогічні науки). – 206 с. – С. 95-98.

4. Чорній М.М. Інтеграційні характеристики структурних компонентів міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків та готовності майбутнього учителя до їх формування / М.М. Чорній. // Освіта регіону. – 2010 – № 1. – С . 179-183.

5. Чорній М.М. Підготовка майбутнього учителя до формування міжособистісних взаємин у колективі школярів-підлітків в умовах компетентнісного підходу / М.М. Чорній // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: збірник наукових праць/ за ред. В.П. Сергієнка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Випуск 22. – (Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи). – 582 с. – С. 535-539.

Статті в інших виданнях та матеріали конференцій:

6. Дорожинська (Чорній) М.М. Вплив психологічного клімату у студентській групі на розвиток педагогічної творчості майбутніх вчителів: Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Творчість як засіб особистісного розвитку та гармонізації людських стосунків» / М.М. Дорожинська (Чорній). – Київ-Житомир: Державний фонд фундаментальних досліджень МОН України, 2005. – 139 с. – С. 35-36

7. Чорній М.М. Вплив мікроклімату учнівського колективу на навчальні досягнення школярів: матеріали II Междун. науч.-практ. конф. «Современные научные достижения – '2007» / Мирослава Миколаївна Чорній. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – Том 4. – 120 с. – (Педагогика). – С. 66-70.

8. Чорній М. М. А.С. Макаренко про роль педагога у створенні здорової психологічної атмосфери у дитячому колективі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності», (м. Полтава, 12-14 березня 2008 р.) / М.М. Чорній, Г. М. Мешко // За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава: Астроя, 2008. – 403 с. – С. 217-220.

9. Чорній М.М. Підготовка майбутніх учителів до створення сприятливого мікроклімату у контексті завдань педагогіки здоров'я / М.М. Чорній, Г.М. Мешко, / : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу», (Одеса, 22-23 травня 2008 р.). – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2008. – 329 с. – С. 121-123.

10. Чорній М. Психологічний клімат в учнівському колективі підлітків як фактор становлення їх особистості: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти», (15-16 жовтня 2008 р.) / Мирослава Чорній. – Полтава: Друкарня ФОП Ткалич А.М., 2009. – 156 с. – С.77-79.

11. Чорній М.М. Створення сприятливого психологічного клімату як аспект професійної діяльності педагога: матеріали IV Всеукр. наук. конф. «Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації», – (Тернопіль, 2008) [Електронний ресурс] / М.М. Чорній // ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2008 – С. 181-183. – Режим доступу: <http://www.tnpu.edu.ua/php1/include/nauka/conferenc/online/global4/Global%202008.pdf>.

12. Чорній М.М. Організація міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків як аспект підготовки майбутніх учителів: матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. «Освіта і наука в умовах глобальних викликів», (12-14 червня 2009 р.) / М.М. Чорній. – Сімферополь-Судак: ЦРОНІ, 2009. – Т.І. – 164 с. – С.56-57.

13. Чорній М.М. Технологія підготовки майбутнього вчителя до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві», (Київ, 26-28 травня 2010 р.) / М.М. Чорній. – К.: НПУ, 2010. – 135 с. – С. 22-23.

АНОТАЦІЇ

Чорний М.М. Підготовка майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2010.

На основі аналізу психолого-педагогічних та методичних праць у дисертаційному дослідженні визначено сутність поняття «міжособистісні взаємини» та подано їх структуру, проаналізовано роль в особистісному зростанні підлітків, досліджено стан професійної готовності майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків, охарактеризовано технології формування оптимальних міжособистісних взаємин у підлітковому колективі школярів.

Розроблено модель і визначено структурні компоненти системи професійної підготовки майбутніх учителів до організації міжособистісних взаємин в учнівському колективі: загальні і специфічні принципи, методологічні підходи, єдність теоретичної і практичної підготовки, методи та форми підготовки, орієнтаційний, навчально-моделювальний і результативно-коригувальний етапи підготовки, педагогічні умови реалізації системи, критерії і показники рівнів сформованості готовності, де кінцевим результатом є сформованість ціннісно-мотиваційного, когнітивного і функціонально-технологічного компонентів готовності;

Ключові слова: міжособистісні взаємини, ціннісний аспект взаємин, учнівський колектив підлітків, сприятливий психологічний клімат, готовність майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин, модель підготовки майбутніх учителів до формування міжособистісних взаємин.

Чорний М.М. Подготовка будущих учителей к формированию межличностных отношений в ученическом коллективе подростков. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2010.

На основании анализа психолого-педагогической и методической литературы в диссертационном исследовании определено сущность понятия «межличностные отношения» и представлено их структуру, проанализировано роль в личностном росте подростков, исследовано состояние профессиональной готовности будущих учителей к формированию межличностных

отношений в ученическом коллективе подростков, дано характеристику технологий организации оптимальных межличностных отношений в ученическом коллективе подростков.

Разработана модель и определены структурные элементы системы профессиональной подготовки будущих учителей к организации межличностных отношений в ученическом коллективе подростков, где предусмотрено формирование готовности студентов к определенному виду деятельности. Модель содержит структурно-функциональное взаимодействие целевого, содержательного, процессуального и результативного компонентов, общих и специфических принципов, методологических подходов (компетентностный, аксиологический, системный и деятельностный), единство теоретической и практической подготовки, инновационные и традиционные методы, формы организации обучения, этапы подготовки, педагогические условия реализации системы, критерии и показатели уровней сформированности готовности, результат.

В диссертации определены и теоретически обоснованы педагогические условия реализации системы подготовки будущих учителей к исследуемому аспекту их профессиональной деятельности. Педагогические условия включают: целенаправленную работу по раскрытию студентам содержания и особенностей деятельности педагогов в процессе решения обозначенной проблемы, формирование в будущих специалистов ценностно-мотивационного отношения к исследуемому аспекту профессиональной работы, развитие гуманистической направленности и личностно ориентированной позиции будущих учителей, овладение будущими учителями необходимой теоретической базой и комплексом практических методов и приемов по формированию межличностных отношений в ученических коллективах.

Согласно разработанной модели процесс подготовки состоял из трех взаимосвязанных этапов: ориентационного (требование к личности учителя, рекомендации по развитию личностных качеств, актуализация знаний об организации и воспитании ученических коллективов), учебно-моделирующего (изучение теоретической базы относительно формирования межличностных отношений) и результативно-корректирующего (применение технологий формирования межличностных отношений в ученическом коллективе подростков).

Готовность будущих учителей к формированию оптимальных межличностных отношений в ученическом коллективе подростков рассматривается, прежде всего, как профессиональная готовность, субъективное состояние личности, которая считает себя способной и подготовленной к выполнению определенной профессиональной деятельности.

Выявленные компоненты готовности предоставили возможность определить соответствующие критерии и показатели уровней сформированности готовности, где окончательный результат определяется сформированностью ценностно-мотивационного, когнитивного и функционально-технологического компонентов готовности. На основании критериев и показателей описаны элементарный (низкий), базовый (средний) и творческий

(высокий) уровни готовности.

Составляющие элементы специально разработанной программы в рамках экспериментальной работы: спецкурс «Межличностные отношения в ученическом коллективе подростков», тренинг формирования социально-психологической компетентности будущих учителей, выполнение студентами творческих заданий во время прохождения педагогической практики способствовали формированию в будущих учителей умений налаживать педагогически целесообразные отношения с учениками, овладениями технологиями их изучения и коррекции.

Исследование способствовало конкретизации содержания межличностных отношений и факторов их формирования в ученическом коллективе подростков.

Дальнейшее развитие получили положения о значении межличностных отношений в личностном росте подростков, их влиянии на мотивационную сферу школьников, выбор ими ценностей, уровень адаптации в коллективе, учебные достижения, эмоциональное благополучие и состояние здоровья, а также положения о профессиональной подготовке будущих учителей в контексте компетентного подхода.

Ключевые слова: межличностные отношения, ценностный аспект отношений, ученический коллектив подростков, благоприятный психологический климат, готовность будущих учителей к формированию межличностных отношений, модель подготовки будущих учителей к формированию межличностных отношений.

Chornii M. The preparation of future teachers to formation of interpersonal relations in the pupil group of teenagers. - Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education. - Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2010.

In the thesis the essence of conception of interpersonal relations was determined. The work presents their structure and analysis of their role in the personal development of teenagers. The state of professional readiness of future teachers to formation of interpersonal relations in the pupil group of teenagers was investigated. The technologies of formation of optimal interpersonal relations in the teenage group of pupils were described.

In the research there was worked out a model of the system of professional preparation of future teachers to organization of interpersonal relations in the pupil group of teenagers. There was defined its structural components, general and specific principles, methodological approaches, unity of theoretical and practical preparation, and technology of preparation. There were determined the stages of preparation such as orientation, education-model, and also result-adjustment. The pedagogical terms of the realization of the system, criteria and indices of levels of the formation of readiness where the final result is

formation of value-motivational, cognition and function-technological components of readiness were described;

Key words: interpersonal relations, value aspect of relations, pupil group of teenagers, favourable psychological climate, readiness of future teachers to formation of interpersonal relations, model of preparation of future teachers to formation of interpersonal relations in the pupil group.

Підписано до друку 24.12.2010
Формат 60x84 1/16. Гарнітура «Times».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 95

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 460027